

Erfgoed Brussel

38

Lente 2025

U

urban.brussels

Dossier

FOCUS
1939-99

5

Naoorlogse tuinen en parken

Kwetsbaar erfgoed dat aan opwaardering toe is

CATHERINE LECLERCQ, MARGAUX DENYS
DEPARTEMENT NATUURLIJK ERFGOED
DIRECTIE CULTUREEL ERFGOED, URBAN.BRUSSELS

NVDR

Je denkt zelden aan naoorlogse tuinen en parken als je denkt aan het natuurlijk erfgoed van het Brussels Gewest of aan de stilistische geschiedenis van tuinen. En toch weerspiegelen ze de geest van hun tijd en zijn ze er soms kostbare getuigen van. We ontleden de modernistische invloeden en belichten hier een aantal opmerkelijke, emblematische tuinen en parken, waarvan sommige zijn beschermd of op de bewaarlijst zijn ingeschreven.

Le Parador, Louis Jasminlaan nr. 297 in Sint-Pieters-Woluwe,
arch. Jacques Dupuis, 1946-48 (Nicolas Schimp © urban.brussels, 2020).

KENMERKEN VAN DE NAOORLOGSE EUROPESE TUINEN

De Europese moderne tuin, stiefkind van de moderne beweging op het gebied van kunst, architectuur en design, zag niettemin het licht dankzij de pioniers van dat modernisme en het Bauhaus, voordat hij zich tijdens de jaren van de Tweede Wereldoorlog in de Verenigde Staten ontwikkelde. De modernistische tuinconcepten verspreidden zich naar Europa in de jaren 1950¹ en kwamen tot volle ontwikkeling tijdens de naoorlogse gouden jaren van economische groei (*Les Trente Glorieuses*).

Vanaf het interbellum begon zich een nieuwe tuinstijl te verspreiden, geïnspireerd door enerzijds de architecturale stromingen van de art deco en het modernisme en anderzijds door nieuwe trends in de beeldende kunst, met name het kubisme. Landschapsarchitecten en tuintheoretici zoals André Vera en Jean Canneel-Claes legden de basis voor deze zogenaamde 'modernistische' tuinen (zie kader op het eind van dit artikel). Hun composities zijn eenvoudig en strak, met over het algemeen regelmatige, architecturale lijnen die geometrische vormen voorstellen. Ze bevatten nieuwe materialen² en verwijzen naar neoklassieke indelingen. Architecten en stedenbouwkundigen probeerden ook tuinen of groene ruimten te creëren, met name Le Corbusier, die een voorkeur had voor bucolische, 'vrije' landschappen waarin hij strakke, rechthoekige gebouwen ontwierp. Deze volumes zijn als het ware op de grond neergeplant en staan in schril contrast met de uitgestrekte vlakten die een geïdealiseerd platteland oproepen.³ Deze verschillende benaderingen schetsten al de grote lijnen van de trends die zich vervolgens tussen de jaren 1950 en 1970 zouden ontwikkelen.⁴

De kenmerken van naoorlogse groene ruimten zijn vaak een reactie op de gebeurtenissen en de maatschappelijke veranderingen die plaatsvonden tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Ze worden vooral gekenmerkt door een functionalistische en utilitaire benadering van de

ruimte, een rationalisering van de compositie en een relatieve aandacht voor ecologie. De tuin is bedoeld als een visuele uitbreiding van de binnenruimte, via bijvoorbeeld grote erkers. Ze zijn gemakkelijk te onderhouden en hebben weinig dure extra's. Deze groene ruimten omvatten ontspannings- en vrijetijdruimten zoals kinderspeelplaatsen, sportterreinen, rustplaatsen en ruimten voor sociale activiteiten. De noodzaak van wederopbouw en snelle verstedelijking van gebieden die verwoest waren door oorlogsconflicten, de uitgesproken behoefte aan huisvesting en de invloed van buitenlands kapitaal via het Marshallplan, waren ook bepalend voor sommige planningskeuzes.

De invloed van de Charter van Athene⁵ (1941), met zijn principes van indeling in gebieden, scheiding van functies en hoogbouw en met kernwoorden als 'zon, groen, ruimte', is op grote schaal traceerbaar in naoorlogse tuinen en parken, zoals blijkt uit de hieronder gepresenteerde voorbeelden uit Brussel. In die tijd ontstonden ook de begrippen 'groenruimten', 'landschapsarchitectuur' en 'vergroening'. De overgebleven groengebieden rond grote bebouwde gebieden werden voornamelijk ontwikkeld als eenvoudige, functionele gemeenschappelijke ruimten, die frisse lucht bieden en gebruikt worden voor lichaamsbeweging. Of ze nu wel of niet de voorschriften van de Charter van Athene volgen, de parken en tuinen die na de oorlog werden ontworpen nemen verschillende vormen aan, soms eclectisch, dan weer historistisch. In Europa heeft het toepassen van de voorschriften van Le Corbusier inzake 'pseudonatuurlijke' landschappen bijvoorbeeld geleid tot een actualisering van de principes van de onregelmatige landschapstuin, wat resulteerde in een vereenvoudigde modernistische heruitvinding die J. P. Le Dantec omschrijft als 'geactualiseerde standaard neo-alfandistische landschapsarchitectuur'. Voor dezelfde auteur kan de ideologie van 'vergroening' als volgt worden samengevat: 'In die tijd was het discours van de architect om de tuinarchitect te vragen om gras en struiken, om de architectuur te laten zien'.⁶

1. BROWN, J., *Le jardin moderne*, uitg. Actes sud, 2000, pp. 5, 15.

2. Bijvoorbeeld cement, gewapend beton, aardewerk, mozaïek, gekleurd glas, een grote variëteit aan nieuwe tuinbouwmiddelen, elektrische verlichting ... (FORESTIER, J. C. N., 1925, geciteerd door LE DANTEC, J. P., LE DANTEC, T., *Histoire contemporaine des paysages, parcs et jardins. Le sauvage et le régulier*, uitg. Le Moniteur, 2019, p. 142).

3. Voorbeelden hiervan zijn het Esprit Nouveau-paviljoen en de bijbehorende tuinen, in 1925 ontworpen door Le Corbusier en Pierre Jeanneret voor de Exposition Internationale des Arts Décoratifs in Parijs, of dat van villa Savoye in Poissy (1929).

4. LE DANTEC, J. P., LE DANTEC, T., *Histoire contemporaine des paysages, parcs et jardins. Le sauvage et le régulier*, uitg. Le Moniteur, 2019.

5. De Charter van Athene was een referentiedocument voor veel modernistische architecten en stedenbouwkundigen tijdens het interbellum en in de naoorlogse periode. De eerste versie legde de ontwerpprincipes van de functionele stad vast en was het resultaat van het vierde Internationale Congres voor Moderne Architectuur (CIAM) onder het voorzitterschap van Le Corbusier in 1933. Het introduceert met name het principe van indeling in gebieden en scheiding van functies in de ruimte. De herwerkte versie van deze kadertekst werd gepubliceerd in 1941 en raakte zo bekend bij het grote publiek. Later kwam er kritiek op het stadsmodel dat in veel landen werd voorgesteld, toegepast en aangepast.

6. LE DANTEC, J. P., LE DANTEC, T., *Histoire contemporaine des paysages, parcs et jardins. Le sauvage et le régulier*, uitg. Le Moniteur, 2019, p. 211. Het citaat is van Jacques Simon, landschapsarchitect en leraar over Adolphe Alphand, zie kadertekst op het einde van dit artikel.

7. De AIAJM werd in 1935 opgericht door de Belg Jean Canneel-Claes en de Canadees Christopher Tunnard, geïnspireerd door de oprichting van de *Association des Congrès Internationaux d'Architecture Moderne* (CIAM) onder leiding van moderne architecten, waaronder Le Corbusier. De AIAJM brengt de leidende figuren van de modernistische tuinarchitectuur samen om een nieuwe, rationele benadering van landschapsarchitectuur en de ontwikkeling van groene ruimten te bedenken. Het is ook de bedoeling om de erkenning van het beroep van tuinarchitect te versterken en banden te ontwikkelen met stedenbouwkundigen en architecten. Andere nationale en internationale federaties zouden volgen (ABAJ, IFLA).

De algemene principes van de functionalistische stedenbouw die zijn vastgelegd in de Charter van Athene (1941) stellen dat open ruimten rondom gebouwen moeten worden ontwikkeld als een directe of indirecte uitbreiding van deze gebouwen. De benadering voor het creëren van zogenaamde 'functionele' groene ruimten – gedefinieerd in het kader van de oprichting van de *Association Internationale des Architectes de Jardins Modernistes*⁷ (AIAJM) en haar eerste congres (1935) – bevordert relatief strakke indelingen die voldoen aan de stelregels dat 'functie vorm creëert' en dat 'schoonheid een functie van nut is',

bestaande uit enkele praktische elementen die nuttig zijn voor hun gebruikers, verdeeld volgens een nauwkeurig architecturaal ritme en een geometrische ordening, waarbij niettemin de voorkeur wordt gegeven aan een ontwerp dat waar mogelijk rekening houdt met de context en bestaande, belangrijke bomen waar nodig behoudt.⁸ In deze optiek wordt de scenografie van de onbebouwde ruimten vaak zodanig ontworpen of heringericht dat ze passen bij en versterkt worden door de architectuur van de bebouwing, zoals bijvoorbeeld het geval was voor de zetel van La Royale Belge langs de Vorstlaan.

8. CANNEEL-CLAES, J., "L'évolution de l'art des jardins", in *Bâtir*, nr. 67, Brussel, 1938, pp. 247-250; CANNEEL-CLAES, J., "Le jardin fonctionnel", in *Bâtir*, nr. 5, 1933, p. 179; SIMORRE, E., *Le paysage des grands ensembles: des théories urbaines aux pratiques habitantes*, Angers, 2015.

9. LELOUTRE, G., "De bosrand vormgeven door bedrijfsarchitectuur. Royale Belge, Glaverbel en CBR in Watermaal-Bosvoorde", in *Erfgoed Brussels*, nr. 23-24 *Dossier Natuur in de stad*, urban.brussels, 2017, pp. 130-149.

10. CHANCEL, V., LE MAIRE, J., "De beeldhouwer en de architect. De atelierwoning van Olivier Strebelle ontworpen door André Jacquemain", in *Erfgoed Brussel*, nr. 26-27 *Dossier Kunstenaarsateliers*, urban.brussels, 2018, pp. 76-85.

11. SAUVAT, A.-M., "De pittoreske tuin van het Museum van Buuren. Tussen tuinbouw en natuurlijk decor", in *Erfgoed Brussel*, nr. 9 *Dossier Parken en tuinen*, urban.brussels, 2013, pp. 56-87.

12. LELOUTRE, G., "Het Park System van Anderlecht. Constructie van een openbare ruimte voor de Brusselse groene gordel", in *Erfgoed Brussel*, nr. 23-24 *Dossier Natuur in de stad*, urban.brussels, 2007, pp. 114-129.

13. BRAL, G.-J., "Het rijksadministratief Centrum", coll. *Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis*, nr. 44, urban.brussels, 2007.

14. Nu AG Campus, Nieuwbrug in Brussel.

Door de decennia heen zijn de dominante kenmerken van 'moderne' tuinen soms geëvolueerd, veranderd en aangepast. Ze krijgen vorm in een klimaat van gevarieerde artistieke en culturele uitwisselingen, gestimuleerd door het alsmat toenemende aantal conferenties en studiereizen die vergemakkelijkt worden door de democratisering van de vliegvlagen. In de jaren 1970 werd de tuinarchitectuur verder vernieuwd, waarbij meer rekening werd gehouden met sociaaleconomische veranderingen, het stedelijke landschap en ecologische kwesties.

NAORLOGSE TUINEN EN PARKEN

In Brussel zijn naoorlogse parken en tuinen nog niet het voorwerp geweest van specifieke beschermingscampagnes. Een inventaris van deze soms ongekende sites, waarvan sommige recent zijn, moet nog worden voltooid, om de sites met een hoge erfgoedwaarde te kunnen identificeren.

Voor veel van deze sites werden echter al wettelijke beschermingsmaatregelen uitgevaardigd in het kader van de campagne om naoorlogse gebouwen te beschermen vanwege hun intrinsieke, formele band is de landschappelijke omgeving van bepaalde gebouwen tegelijkertijd met de gebouwen zelf beschermd.

Dit is bijvoorbeeld het geval met de omgeving van het gebouw waarin de voormalige zetel van Glaverbel was gehuisvest (1964-1967), de omgeving van het gebouw waarin de voormalige zetel van de Cimenteries Belges Réunionies

CBR was gehuisvest (1967-1970)⁹ en de omgeving van het gebouw waarin de voormalige zetel van de Bank Lambert was gehuisvest (1962 en 1992) (AFB. 1). De site van *La Mémé* in Sint-Lambrechts-Woluwe, in dialoog met het verrassende werk van Lucien Kroll, is ook beschermd, net zoals de privétuin van beeldhouwer Olivier Strebelle, die hoort bij zijn huis en atelier in modernistische stijl (1955-1958)¹⁰ (AFB. 2). Verschillende realisaties van Jacques Dupuis zijn ook beschermd, samen met hun groene omgeving: *Le Parador* (1953-1948), het huis Durieu (1953-54), het huis Everaert (1953-1954) en het huis Bedoret (1956-57).

Andere parken, tuinen of omliggende gebieden die van groot belang zijn voor de Brusselse tuinkunst werden ook beschermd, zoals de tuin van de Kunstberg in Brussel, het Labyrint en de *Jardin du Coeur* van het van Buuren Museum in Ukkel (AFB. 3A, 3B)¹¹ en het park van het voormalige La Royale Belge in Watermaal-Bosvoorde. Sommige parken die deel uitmaken van het *Park System* van Anderlecht¹² zijn ook beschermd of opgenomen in de wettelijke inventaris van sites, zoals het Vijverspark (AFB. 4) en het Scherdelmaalpark.

Tot slot zijn er nog andere, minder bekende maar daarom niet minder interessante gebieden die bescherming verdienen, zoals de tuin van het Rijksadministratief Centrum¹³ van René Pechère of de tuin van AG Insurance van Dan Kiley¹⁴, die helaas al een deel van zijn oppervlakte kwijt is.

THE TOPIARY GARDEN TECHNICAL CONCEPT OF A SPHERE, ON ITS BASE

Dimensions : diam of the sphere : 5,60 m central column (base), diam 0,50 m, visible part 1,05 m total height base + sphere : 6,65 m Composed of 5 elements : 1 central column + 4 quarters of a sphere, to be assembled on site Estimated weight : sphere on its base (diam 0,50 m) : 10 T. Material : stainless steel, or galvanized metal, in-oven enamelled + large wire mesh (metallic frame) Economical variant : central column and base in concrete (restriction : wind resistance performances) Resistance, stability and foundations : Studies and calculations by a specialised office in special techniques	Execution : To be executed by a master ironworker Plant container : Concept of the plant containers to be fixed in the structural elements Automatic networks : irrigation and organic fertilisation Soil and substract : definition and composition (mycorhizes, mulsch, fertilizers, ...) Results : Due to the luminous exposure and vegetal physiology, the best result is obtained with the conical volume. The sphere and the cube present a lack of vegetal development in their inferior zones

BANQUE BRUXELLES-LAMBERT - BRUSSELS

ARCHITECTS : SKIDMORE, OWINGS & MERRILL

THE TOPIARY GARDEN ARTISTIC, VOLUMETRIC AND TECHNICAL CONCEPT OF 3 VOLUMES, A SPHERE, A CONE AND A CUBE, ON THEIR BASES, COVERED WITH EVERGREEN CLIMBING VEGETATION

AFB. 1

Topiary Garden, ING-bank, Marnixlaan nr. 24 in Brussel, landschapsarchitect Jean Delogne, 1990 (fragmenten uit *Jean Delogne. Un Homme. Des Jardins*, niet gepubliceerd album Créations Jean Delogne - Célia bv, niet gedateerd, Brussel) (© privé-archief Anne Buisseret).

AFB. 2
Tuin van het huis-atelier van de beeldhouwer Olivier Strebelle, Dolezlaan nr. 580 in Ukkel, arch. André Jacquain, Victor Mulpas, design Jules Wabbes, 1955-58 (H. Hermans, 2017 © urban.brussels).

AFB. 3A
Jardin du Cœur, een van de thematuinen van het van Buuren Museum, Léo Erreralaan nr. 41 in Ukkel, landschapsarchitect René Pechère, 1968-69 (Ch. Bastin & J. Evrard © urban.brussels).

AFB. 3B
Het Labyrint, een van de thematuinen van het van Buuren Museum, Léo Erreralaan nr. 41 in Ukkel, landschapsarchitect René Pechère, 1968 (Ch. Bastin & J. Evrard © urban.brussels).

AFB. 4
Vijverspark, *Park System* van Anderlecht (E. Stoller © urban.brussels, 2017).

DE BESCHERMING VAN NAOORLOGSE PARKEN EN TUINEN

**DE ZONES ROND DE VOORMALIGE
BEDRIJFSZETELS GLAVERBEL (1964-67)
EN CBR (1967-70) (1967-1970) WERDEN
RESPECTIEVELIJK OP DE BEWAARLIJST
INGESCHREVEN OP 01/12/2022 EN OP
22/11/2018**

Deze twee emblematische voorbeelden van *Corporate Architecture*, die bijna aan elkaar grenzen, staan allebei op een stuk grond dat oorspronkelijk bebost 'platteland' was (AFB. 5A, 5B). Er werd rekening gehouden met dit uitzonderlijk stukje natuur, dat zoveel mogelijk werd behouden tijdens de bouw. De gemeente Watermaal-Bosvoorde heeft er nauwlettend op toegezien dat het aanwezige bomenbestand van deze sites aan de rand van het Zoniënwoud bewaard bleef.

In het geval van de voormalige bedrijfszetel van Glaverbel, hebben zowel de opdrachtgever als de gemeentelijke autoriteiten ervoor gezorgd dat de natuurlijke parkomgeving, zoals die vóór de bouw bestond, behouden en gerespecteerd werd. Zo mochten het kantoor en het parkeerterrein niet meer dan 30% van het grondoppervlak beslaan en moest een maximum aan bomen worden behouden. Op het terrein stonden meer dan 115 bomen van verschillende soorten: esdoorns, linden, kastanjbomen, haagbeuken, essen, iepen, beuken, populieren, berken, notelaars, Corsicaanse dennen, thuya's, cipressen, ginkgo's en araucaria's.

De vorm van het gebouw, zoals de architecten Renaat Braem, André Jacquain, Victor Mulpas en Pierre Guillissen het uittekenden, is het resultaat van een nauwkeurige analyse van gebruikersbehoeften en van de omgeving, en niet van een streven naar originaliteit. De ringvorm respecteert de beplanting van het park waarin het gebouw is gelegen en past zich aan de vorm van het terrein aan. In het midden van deze ring ligt een cirkelvormige patio beplant met bomen, met daarrond de hoofdomgang van het gebouw – een inrichting die refereert aan de binnentuin van een klooster. De integratie van het Glaverbel-gebouw in zijn beboste omgeving – een bestaand parklandschap dat ooit deel uitmaakte van twee enorme landgoederen – getuigt van een opmerkelijk respect voor erfgoedwaarden. Het geeft dit modernistische gebouw, waarvan het voorontwerp in de archi-

AFB. 5A en 5B

Luchtfoto van het Glaverbel-gebouw op de Terhulpesteenweg in Watermaal-Bosvoorde, in 1953 en 2023 (Brugis © urban.brussels).

AFB. 5C

Binnenin de ring van het Glaverbel-gebouw, Terhulpssteenweg nr. 166 in Watermaal-Bosvoorde, arch. Renaat Braem, Pierre Guillissen, André Jacquain, Victor Mulpas, 1964-67 (A. de Ville de Goyet, 2024 © urban.brussels).

tectuurwedstrijd vooral werd geselecteerd vanwege zijn functionele kwaliteiten, een coherent compositorisch karakter. De uitgesproken harmonie tussen de gebouwen en hun natuurlijke omgeving doet in sommige opzichten denken aan emblematische voorbeelden van organische architectuur.

Aan de andere kant hebben de locatiekeuze – een bebost terrein aan de rand van het Zoniënwoud – en de beperkingen opgelegd door de stedenbouwkundige voorschriften, ertoe geleid dat het ontwerp voor de zetel van Glaverbel zich aanpaste aan de locatie, in plaats van andersom. De architectuur van het gebouw biedt een uitstekende landschappelijke oplossing, aangezien ze op ideale wijze de contouren van het terrein volgt en zich harmonieus in de bestaande woonwijk integreert. Een ander voordeel was het behoud van de mooiste bomen en planten op de site. Met dit ringconcept vertrekken Renaat Braem en zijn partners van het idee van een glazen ring die past in het natuurlijke reliëf en het bomenlandschap.

De hoogte van het gebouw werd bewust laag gehouden, onder het niveau van de hoogste boomtoppen. De continuïteit van het landschap blijft ongeschonden door de centrale ligging van het gebouw op het terrein en door de begroeiing die de omgeving en de centrale

ruimte van het gebouw inneemt. Het park, ontworpen door landschapsarchitect Jacques Wirtz¹⁵, is visueel doorkruisbaar in alle richtingen, zonder enig gevoel van hiërarchie.¹⁶ Dit resulteert in een natuurlijke circulatie en zorgt voor een volledige verweving van de binnen- en buitenruimte. Blauwe hardsteen, met verschillende oppervlakte-afwerkingen, is het natuurlijke materiaal dat de visuele verbinding legt tussen het exterieur en het interieur van het gebouw. Deze blauwe steen wordt gebruikt in de bestrating, als muurbekleding en als landschapselement (Glaverbel-rots) aan weerszijden van de ramen op de begane grond. De transparantie van het gelijkvloers versterkt de continuïteit tussen de binnenruimte van het gebouw, de patio en het park. Het groene dak, 'een wandeling door de boomtoppen', past ook binnen deze filosofie, net als de keuze voor een ondergrondse parkeergarage. De wisselwerking met het landschap is essentieel, wat resulteert in een dualiteit tussen open en gesloten, vol en leeg: de eindeloze ronde vorm met onbegrensde lijnen tegenover de holle ring binnenin. Volgens de ontwerpers biedt de ringvorm de gunstigste verhouding tussen een groot oppervlak en een laag profiel, terwijl tweederde van het bomenbestand wordt ontzien (64%) (AFB. 5C).¹⁷

15. Zie kadertekst op het einde van dit artikel.

16. BILLEN, C., et al., *Bruxelles. Deux siècles et demi de parcs et jardins publics. 1775-2020*, CIVA, 2019.

17. *La Technique des travaux*, nr. 1-2, 1968, p. 5.

AFB. 6

CBR, Terhulpssteenweg nr. 185 in Watermaal-Bosvoorde, arch. Constantin Brodzki en Marcel Lambrichs, landschapsarchitecten René Pechère en Jacques Boulanger, 1967-70 (J.-M. Basyn, 2019 © urban.brussels).

Het terrein waar de zetel van de CBR zou komen, naar een ontwerp van de architecten Constantin Brodzki en Marcel Lambrichs, was ook beplant met grote bomen, de overblijfselen van twee bestaande eigendommen. De gemeente Watermaal-Bosvoorde legde het behoud van zoveel mogelijk bomen op en stelde Jacques Boulanger en René Pechère aan om toezicht te houden op de werkzaamheden. Op het terrein staan enkele opmerkelijke oude bomen, die werden geïntegreerd in een tuin waar gazons en struiken elkaar harmonieus afwisselen (AFB. 6).

HET PARK VAN LA ROYALE BELGE (1967-1970) – INGESCHREVEN OP DE BEWAARLIJST OP 18/05/2019

Het park zoals we het nu kennen is het werk van landschapsarchitecten Jean Delogne (1933-2014) en Claude Rebold (1935-2016). Samen waren ze verantwoordelijk voor talrijke projecten in binnen- en buitenland. Het project is ontworpen met respect voor de locatie, in een

poging om het oorspronkelijke Woluwelandschap te behouden. De stedenbouwkundige beperkingen van deze locatie werden nauwgezet gerespecteerd: de vijvers en het beukenbos bleven bewaard en het gebouw komt niet boven de boomtoppen uit.

De Woluwe stroomt door het gebied en voedt onderweg een reeks vijvers. De vijvers werden aangelegd op voormalig moerasland en hebben steil aflopende oevers. Hun traject is ontworpen in nauwe relatie met het gebouw. Een kleine beboste heuvel ten oosten van de site kijkt uit over de grote vijver: dit is een oude uitbreiding van het beschermde Zoniënwoud (elzen-beukenbos met kastanje- en eikenbomen). Het gebied heeft een oppervlakte van bijna een hectare en wordt doorkruist door een kronkelend asfaltpad. Het reliëf van het gecreëerde park wordt geaccentueerd door verticaal geplaatste en samengevoegde spoorbellen, gezaagd in verschillende maten en hellingen volgens de hoogtelijnen.

AFB. 7A
La Royale Belge en het Tenreukenpark, Vorstlaan nr. 25 in Watermaal-Bosvoorde, arch. Pierre Dufau en René Stapels, landschapsarchitecten Jean Delogne en Claude Rebold (A. de Ville de Goyet, 2016 © urban.brussels).

Een deel van het terrein is open voor het publiek: het parcours loopt langs de voormalige moerassen, die werden omgevormd tot vijvers. Deze wandeling wordt verlengd door het Tenreukenpark (AFB. 7A).

Het park heeft een grote verscheidenheid aan naald- en loofbomen: naast de beuken en kastanjabomen van de beboste heuvels, vormen ceders, kastanjabomen, lindes en verschillende naaldbomen een structurerend landschappelijk kader.

De keuze voor een kruisvormig grondplan voor het gebouw en het gebruik van Stopray Gold glas en COR-TEN staal als gevelmaterialen hebben bijgedragen tot het creëren van een echte eenheid tussen het park en het gebouw: de weerkaatsing van het licht op de getinte beglazing wordt versterkt door het spel van weerkaatsing van de loodrechte gevels. Het ensemble versmelt met het oppervlak van de vijver waarop de vierkante, volledig transparante basis is geplaatst. De integratie van het gebouw in de gerenoveerde locatie is bijzonder geslaagd.¹⁸

AFB. 7B
De gazons van La Royale Belge (A. de Ville de Goyet, 2012 © urban.brussels).

De aanleg van het park, in harmonie met de bestaande omgeving en het nieuwe gebouw, werd een succes dankzij het respect van de ontwerpers voor de natuurlijke beperkingen van de waterrijke omgeving, de rol van de vijvers in de architectonische expressie van het gebouw, het behoud van het beukenbos en bepaalde oude bomen en de natuurlijk ogende indeling door de afwisseling van gazons, bloemperken en bosjes (AFB. 7B). De overgang van het oorspronkelijke landschap van moerasvegetatie naar een heruitgevonden landschap, waarbij een deel van de bestaande vegetatie behouden bleef en opmerkelijk goed geïntegreerd werd in de rest van het terrein, zorgt ervoor dat het nieuwe gebouw op een uitzonderlijke manier tot zijn recht komt.

DE SITE VAN LA MÉMÉ (1969-1976 EN 1979-1982) – INGESCHREVEN OP DE BEWAARLIJST OP 22/10/2020

De site die bekend staat als 'La Mémé' (verkleinwoord voor 'Maison Médicale' (Medisch Huis), die verschillende gebouwen en openbare ruimten omvat, werd gebouwd en ontwikkeld door het Atelier d'architecture Simone et Lucien Kroll op de universiteitscampus van de UCLouvain in Sint-Lambrechts-Woluwe. De omgeving van de

18. VOETS, A., "De kracht van het landschap", in *La Royale Belge*, urban.brussels, 2022, pp. 248-259. Zie kadertekst op het einde van dit artikel.

AFB. 8A
La Mémé in zijn plantenomgeving, arch. Atelier Simone en Lucien Kroll, landschapsarchitect Louis-Guillaume Leroy, 1969-76 (A. de Ville de Goyet, 2018 © urban.brussels).

AFB. 8B
 De Almawandeling, arch. Atelier Simone en Lucien Kroll, landschapsarchitect Louis-Guillaume Leroy, 1979-82 (A. de Ville de Goyet, 2018 © urban.brussels).

verschillende gebouwen (*La Mémé* (AFB. 8A), het stadhuis en de school Chapelle-aux-Champs, het universiteitsrestaurant, het oecumenische gebouw, het metrostation Alma onder de Almawandeling en de patio en het kleine restaurant aan de Almawandeling) werd ontworpen met de hulp van de in Friesland geboren tuinman Louis-Guillaume Le Roy¹⁹, een voorvechter van een nieuwe benadering van landschapsarchitectuur die de evoluerende aard en complexiteit van ecosystemen respecteert en de voorkeur geeft aan inheemse soorten, met de medewerking van studenten, buurtbewoners en metselaars om de organische continuïteit tussen de grond, de beplanting en de architectuur die ontstaat te accentueren.

De openbare ruimten werden niet ingrijpend 'aangelegd', in de betekenis die we daar tegenwoordig aan geven. Ze werden bij voorkeur beplant met soorten die het landschap ken-

merkten voordat de campus werd gebouwd en men liet de natuur haar gang gaan tussen de paden die ontstonden door het gebruik en die het universiteitsrestaurant en *La Mémé* met elkaar verbonden, evenals het stadhuis en metrostation Alma. Boven de metrolijn zorgde de Almawandeling voor een essentiële beplante verbinding tussen de verschillende gebouwen op een hoger niveau. Deze strekt zich naar het noordoosten toe tot buiten de campus. Aan het reliëf van het terrein en de Wandeling werd met de grootste zorg gewerkt om de continuïteit te waarborgen en de landschappelijke en speelse aspecten van de inrichting te versterken. Door gebrek aan onderhoud zijn deze ingrepen helaas in de loop der tijd veranderd en soms tenietgedaan, maar zoals foto's uit de jaren 1970 en 1980 duidelijk laten zien, waren ze een belangrijk onderdeel van het concept van het geheel.

19. Zie kadertekst op het einde van dit artikel.

AFB. 9A

De Kunstberg in Brussel. Tuin ontworpen door landschapsarchitect René Pechère, 1957-58 (A. de Ville de Goyet, 2018 © urban.brussels).

Naast de Alkawandeling (AFB. 8B) en zijn restaurants omvat de site openbare ruimten die er verschillend uitzien en een andere vorm hebben, gelaagd op verschillende niveaus naargelang hun ontsluiting, en die plaats bieden om elkaar te ontmoeten en te ontdekken, als in een stukje stad. De inheemse vegetatie kan zich onbeperkt ontwikkelen in de voorziene ruimten: meidoorns, vlierstruiken, platanen en veldsdoorns, schietwilgen, lijsterbessen, hazelaars, beuken enz.

De aanpak van architect Lucien Kroll anticipeert op de bekommernis aan het begin van de 21ste eeuw om een politiek, economisch en ook ecologisch verantwoorde houding, met name in de symbiose die wordt gezocht tussen de omgeving van de gebouwen en de omringende natuur.

De omgeving rond de gebouwen wordt gekenmerkt door een grote verscheidenheid aan inheemse vegetatie en fungeert als toevluchtsoord voor de plaatselijke fauna. De inrichtingsfilosofie van Louis-Guillaume Le Roy houdt in dat men de natuur de omgeving laat koloniseren en zichzelf reguleren, waardoor zich een interessante biodiversiteit kan ontwikkelen.²⁰

De vegetatie rond de site is het bewijs van een oprecht verlangen om de natuur in haar meest spontane vorm te integreren en een echte wilde omgeving te bieden voor het bouwwerk. Louis-Guillaume Le Roy's stijl van 'landschapsar-

chitectuur zonder landschapsarchitectuur' is het tegenovergestelde van gedomesticeerde natuur, en deze site is daar een kostbare getuigenis van. Het is de plantaardige tegenhanger van Kroll's architectuur en samen vormen ze een coherent werk.

Hoewel het oorspronkelijke project van het atelier Kroll en van Le Roy niet helemaal werd voltooid, is de huidige site van *La Mémé* een zeldzaam voorbeeld van een weliswaar onvoltooide, maar wel concreet gerealiseerde utopie die rechtstreeks verband houdt met de protestbeweging van mei '68.

DE TUIN VAN DE KUNSTBERG – INGESCHREVEN OP DE BEWAARLIJST OP 28/04/2022

De centrale tuin werd in 1957-1958 aangelegd door landschapsarchitect René Pechère²¹, samen met de bouw van het architectonisch geheel, dat ontworpen werd door de architecten Jules Ghobert, Maurice Houyoux en Roland Delers.²² Deze symmetrische landschappelijke compositie in classicistische stijl heeft een opeenvolging van vijf centrale parterres omzoomd door ronde fontein en rijen platanen. Het ontwerp wekt de illusie van één doorlopende parterre als je kijkt vanop het terras dat er bovenuit steekt (AFB. 9A). In het noorden liep een secundaire, intiemere zijtuin met bomen – die sindsdien werd heringericht – langs de weg.

20. De beukenplanten die ooit door studenten uit het Zoniënwoud werden gehaald en op de dijken werden geplant, zorgen voor de aanwezigheid van deze bossoort in de omgeving.

21. Zie kadertekst op het einde van dit artikel.

22. MEGANCK, M., et al., "De Kunstberg", coll. *Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis*, nr. 62, urban.brussels, 2024.

De centrale as wordt gevormd door deze vijf grote vierkante bloemperken, versierd met geometrisch plantenborduurwerk, die van elkaar worden gescheiden door transversale gangen. De verschillende compartimenten omgeven door buxushagen zijn beplant met groenblijvende heesters (*Berberis*), maar ook met vaste en eenjarige planten, waarvan de tinten en soorten variëren naargelang het seizoen. Aan weerszijden van deze centrale perken strekken zich twee rijen van beplante zijperken uit, afgebakend met taxushagen. De zijperken zijn beplant met taxus, die in cilinders met afgeronde hoeken zijn gesnoeid, en met yucca's, vaste planten en struikachtige vegetatie. Bankjes staan in nissen in de heggen. Aan de buitenzijden van deze perken bevinden zich twee rijen van tien ronde bassins met waterstralen. Twee dubbele rijen platanen, gesnoeid tot een gordijn en met gekalkte stammen, omkaderen deze bassins, verlengen het perspectief en markeren de scheiding van de ruimten. Twee zijpaden in tegels van blauwe hardsteen, omlijst door dolomietvlakken, lopen langs de platanen aan de zijkanten van de centrale tuin.

Tallose beeldhouwwerken en kunstwerken sieren zowel de gebouwen als de tuinen van de Kunstberg. Ze vormen een unieke en representatieve getuigenis van de Belgische beeldhouwkunst in het midden van de 20ste eeuw, met een vormenvocabularium dat beïnvloed werd door de vooroorlogse esthetiek en dat dicht aanleunt bij de art deco. Aan de westkant staat het bronzen ruitersstandbeeld van Albert I, het centrale werk in de tuin langs het hoofdperspectief, van de hand van beeldhouwer Alfred Courtens. De hele Kunstberg en de Koninklijke Bibliotheek zijn gewijd aan de nagedachtenis van deze vorst, die koning der Belgen was van 1909 tot 1934. Aan de oostkant bevindt zich een monumentale fontein bestaande uit stèles van Tony Van Goolen, tegenover bas-reliëfs van respectievelijk Antoine Vriens en Marnix d'Haaveloose. De beelden omvatten 'La Nageuse' van Fernand Debonnaires in een ondiep bassin, de beelden 'Musique' en 'Chant' van Oscar Jaspers in de noordoostelijke hoek, 'Enfants et chevreaux' van Eugène Canneel, 'Chien-Loup' van Albert Aebly (AFB. 9B) en in de struiken de 'Composition décorative' van Henri van Albada.

Het aandeel van René Pechère bij de aanleg van de openbare tuin staat centraal in de landschappelijke compositie van de Kunstberg. De landschapsarchitect ontwikkelde een klassiek

AFB. 9B

De Kunstberg, 'Chien-Loup', beeldhouwer Albert Aebly, 1962 (W. Kenis © urban.brussels).

eigentijds programma in verschillende compartimenten, waarvan het centrale deel vandaag nog bestaat. Hij biedt hier een herlezing van klassieke motieven, zoals het mozaïek van gazons omgeven door buxus, dat als een breed tapijt de gevel van de Koninklijke Bibliotheek accentueert en de primaire rol van het gebouw binnen het architecturale ensemble benadrukt. Hij gebruikt hierbij een nieuw vormenvocabularium, zoals de rijen ronde bassins met fonteinen. Hoewel de gebouwen en de site dateren van de jaren 1950 en 1960, is de ontwerpstyl nog steeds gebaseerd op de codes van de monumentale neoklassieke architectuur die aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog overheerste. De esthetische compositie op deze specifieke locatie is overigens ook gebaseerd op een technisch hoogstandje: de tuinen zijn

23. Zie kadertekst op het einde van dit artikel.

AFB. 10A, 10B en 10C

Het Koning Boudewijnpark in Jette (A. de Ville de Goyet, 2017 © urban.brussels) (Ch. Bastin & J. Evrard © urban.brussels) (S. Palmans, 2021 © urban.brussels).

immers aangelegd op een betonplaat, waaronder de conferentiezalen en de ondergrondse parkeergarage van drie verdiepingen één grote kist van gewapend beton vormen. Het zijn de eerste hangende tuinen in Europa die op zo'n grote oppervlakte zijn ontworpen en zij genoten destijds dan ook internationale faam. Samen met de beschermde tuinen van het huis van Buuren (Ukkel) is deze tuin een van de meest emblematische verwezenlijkingen van deze Brusselse landschapsarchitect, een belangrijke figuur in de 20ste-eeuwse tuinarchitectuur.

TUINEN DIE ONZE AANDACHT VERDIENEN

Vele tuincreaties die nog niet beschermd zijn verdienen evengoed onze aandacht, of het nu gaat om hedendaags of minder recent, bekend of minder bekend werk. Ze verdienen aandacht omdat ze een kostbaar en voortdurend evoluerend erfgoed vertegenwoordigen dat soms bedreigd wordt. We kunnen in dat opzicht de drie delen van het Koning Boudewijnpark in

Jette vermelden (het klassieke landschapspark, het deel met de vijver en zijn ecologische oevers en het deel met weiden en boomgaard) (AFB. 10A, 10B, 10C), de tuinen van René Pechère zoals die aan het Rijksadministratief Centrum in Brussel (AFB. 11) of de overblijfselen van de Moderne Tuin van Expo 58 aan de Heizel (AFB. 12A, 12B, 12C), de privétuin van de AG Insurance gebouwen door Dan Kiley, de tuin van de Modelwijk in Laken, heraangelegd door Gilles Clément (AFB. 13) of de Albert II-laan, ontworpen door Jacques Wirtz (AFB. 14A, 14B).

DE BINNENTUIN VAN DE AG VERZEKERINGS-GROEP – 1989

Deze binnenplaats, ontworpen door de meester van de moderne tuin, de Amerikaanse landschapsarchitect Dan Kiley (1912-2004)²³, is een moderne interpretatie van de klassieke kloostertuin en bestaat uit drie onderling afhankelijke ruimten, elk met elementen van zijn eigen kenmerkende stijl (AFB. 15A).

AFB. 11
Rijksadministratief Centrum in Brussel, 1958-83. Tuin ontworpen door landschapsarchitect René Pechère, 1975-95 (A. Tomsa, 2019 © urban brussels).

AFB. 12A
De Moderne Tuin, Expo 58 in Laken, landschapsarchitect René Pechère, 1958. (in *Exposition universelle et internationale de Bruxelles 1958. L'architecture, les jardins et l'éclairage*, 1960) (Fonds René Pechère © CIVA Collections, Brussels).

AFB. 12B, 12C
Overblijfselen van de Moderne Tuin, Expo 58 in Laken (C. Leclercq, 2024 © urban.brussels).

AFB. 13
Modelwijk in Laken, zicht op de tuintrap ontworpen door landschapsarchitect Gilles Clément, 2005-8 (ARCHistory, 2018 © urban.brussels).

AFB. 14A, 14B
Koning Albert II-laan in Brussel, inrichting van de middenbermen versierd met monumentale kunstwerken van verschillende kunstenaars, landschapsarchitect Jacques Wirtz, 1995-97 (M. Vanhulst, 2014 © urban.brussels).

Het eerste deel was een open plein met een fontein in het midden. Daarnaast lag een kleinere, meer private zone in de schaduw van een bos van 48 christusdoornen (*Gleditsia triacanthos*) in een strak patroon. Het derde en kleinste deel van de tuin bestond uit een houten paviljoen met een borrelende fontein, met zitplaatsen te midden van gesnoeide taxushagen aan de ene kant en een groepje Canadese krentenboom-pjes (*Amelanchier canadensis*) aan de andere kant. Een laan met ginkgo biloba's markeert het einde van de tuin. Kiley heeft zo een landschap van gevarieerde en contrasterende zintuiglijke ervaringen gecreëerd (openheid en beslotenheid, structuur en natuurlijke elementen, eenvoud en complexiteit, abstractie van de natuur en uitbreiding van de omringende architectuur)²⁴ (AFB. 15B).

Helaas werd een deel van dit opmerkelijke werk tijdens werkzaamheden op de site in 2020 verwijderd (AFB. 15C).

BESLUIT

Zoals de hedendaagse tuin- en landschapsarchitect Gilles Clément het samenvat, "verandert het idee van wat het beste is met de tijd. De architectuur van de tuin die dit idee weerspiegelt, verandert dienovereenkomstig. Het is niet alleen een kwestie van de natuur organiseren in een scenografie van verzoening; het gaat ook om het uitdrukken van een volbrachte gedachte over de tijd waarin we leven, een relatie met de wereld, een politieke visie."²⁵

Dit overzicht van het natuurlijk erfgoed van het naoorlogse Brussel is een uitnodiging om initiatieven te nemen voor het inventariseren, documenteren en behouden van ruimten die representatief zijn voor deze periode in onze geschiedenis.

Om de betreurenswaardige verdwijning van dit levend en kwetsbaar cultureel erfgoed te voorkomen, krijgen groene ruimten in het algemeen en moderne tuinen in het bijzonder veel aandacht bij de uitvoering van erfgoed- en milieuprojecten. Deze waakzaamheid is in lijn met onze voortdurende bekommernis om onze leefomgeving te verbeteren en onze kennis van de geschiedenis van de stad en haar inwoners te vergroten.

Een betere kennis en een beter begrip van naoorlogse tuinen en de toewijzing van ade-

AFB. 15A

Luchtfoto van AG Insurance (nu AG Campus), begrensd door Nieuwbrug, Lakensestraat, Circusstraat en Bloemenstraat, in 1993. Landschapsarchitect Dan Kiley, 1987 (Brugis, 2024 © urban.brussels).

quate middelen voor het behoud en de restauratie ervan maken een proactief en respectvol beheer van dit erfgoed mogelijk. Met dit in gedachten benadrukken we het belang van bestaande initiatieven voor het bewaren van archieven met betrekking tot groenprojecten, het delen van informatie tussen actoren en netwerken, evenals de steun voor wetenschappelijk onderzoek en openbaar bestuur op het gebied van de tuin- en landschapsgeschiedenis (AFB. 12A, 12B, 12C).

Vertaald uit het Frans

24. <https://landscapelover.wordpress.com/2010/09/03/dan-kiley-in-brussels/>

25. CLÉMENT, G., *Jardins, paysage et génie naturel: Leçon inaugurale prononcée le jeudi 1er décembre 2011*, Nieuwe editie [online], Collège de France, 2012.

AFB. 15B
AG-campus, tuin Dan Kiley (Ph. Braquenier, 2022 © urban.brussels).

AFB. 15C
Luchtfoto van de AG-campus in 2023. Een groot deel van het oorspronkelijke landschapsconcept van Dan Kiley ging verloren toen er in 2020 werken werden uitgevoerd (Brugis, 2024 © urban.brussels).

BIBLIOGRAFIE

BROWN, J., *Le jardin moderne*, éd. Actes sud, Arles, 2000.

BILLEN, C., et al., *Deux siècles et demi de parcs et jardins publics 1775-2020*, CIVA, Brussel, 2019.

CLÉMENT, G., *Jardins, paysage et génie naturel: Leçon inaugurale prononcée le jeudi 1er décembre 2011*, Nieuwe editie [online], Collège de France, 2012.

LELOUTRE, G., LIONNEZ, H., "De bosrand vormgeven door bedrijfsarchitectuur. Royale belge, Glaverbel en CBR in Watermaal-Bosvoorde", *Erfgoed Brussel*, nr. 23-24, urban.brussels, 2017.

Atelier EOLE paysagiste, *Notice patrimoniale Parc de La Royale Belge*, niet gepubliceerd, 2020.

LE DANTEC, J. P., LE DANTEC, T., *Histoire contemporaine des paysages, parcs et jardins. Le sauvage et le régulier*, éd. Le Moniteur, Parijs, 2019.

CANNEEL-CLAES, J., "L'évolution de l'art des jardins", in *Bâtir*, nr. 67, Brussel, 1938, pp. 247-250.

CANNEEL-CLAES, J., "Le jardin fonctionnel", in *Bâtir*, nr. 5, Brussel, 1933, p. 179.

FLOUQUET, P.L., "Le jardin fonctionnel. Interview de l'architecte jardinière Jean Canneel-Claes I.S.A.D. La leçon au fond du jardin", in *Bâtir*, nr. 24, Brussel, 1934, pp. 926-929.

MEGANCK, M., et al., "De Kunstberg", *coll. Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis*, nr. 62, urban.brussels, 2024.

SIMORRE, E., *Le paysage des grands ensembles: des théories urbaines aux pratiques habitantes*, Université Agro Campus Ouest, Angers, 2015.

Enkele belangrijke landschapsarchitecten

ANDRÉ VERA (1881-1971)

Vanaf 1910 ontwikkelde deze Franse theoreticus van de tuinkunst een reeks ontwerprichtlijnen, waarvoor hij samenwerkte met zijn broer Paul, een schilder en decorateur die talrijke geïllustreerde tuinontwerpen produceerde. Een van hun vele concrete verwezenlijkingen is de tuin bij het landhuis Vicomte de Noailles in Parijs. De stijl van André Vera wordt gekenmerkt door kubistische en art deco-invloeden, maar ook door neoklassieke elementen die verband houden met de nationalistische tendensen tijdens het interbellum. Hij ontwikkelde een strakke, uitgesproken architecturale visie op tuinen: symmetrisch en proportioneel, met rechte lijnen en geometrische vormen, contrasterende kleuren en volumes, waarin planten louter als een bouw materiaal werden beschouwd, zonder enig doorgedreven onderzoek naar tuinbouwkundige compositie, behalve het essentiële gebruik van kleur in de algemene compositie. In de tuinen staan vaak standbeelden en kunstwerken. In sommige opzichten kunnen zijn realisaties worden beschouwd als avant-gardistische, modernistische tuinen.

JEAN CANNEEL-CLAES (1909-1989)

Jean Canneel-Claes werd geboren in Schaarbeek, groeide op in een artistieke omgeving en studeerde als eerste tuinarchitect af aan de Nationale hogeschool voor visuele kunsten in 1929. Hij was er leerling van Louis Van der Swaelmen. Daarna volgde hij als vrije student de lessen architectuur. Geïnspireerd door de lezingen en geschriften van Le Corbusier – zozeer zelfs dat hij hem in 1929 vroeg een ontwerp voor zijn eigen huis te maken, dat nooit werd gerealiseerd – begon Canneel-Claes begin jaren 1930 een modernistische en rationele 'functionele tuin' te bepleiten. Hij werkte samen met de Brusselse architecten van de moderne beweging, zoals Victor Bourgeois en Louis-Herman De Koninck. Hij werkte ook samen met Jules Buysens aan het ontwerp van de groene ruimten voor de

Wereldtentoonstelling van 1935 in Brussel. Hij werd betrokken bij de naoorlogse wederopbouw, als hoofd van de landschapsafdeling van het Nationaal Algemeen Commissariaat (1944).

ADOLPHE ALPHAND (1817-1891)

Alphand werd geboren in Grenoble en werd ingenieur van bruggen en wegen. In 1855 werd hij directeur van Werken van de stad Parijs, waarbij hij in het bijzonder verantwoordelijk was voor de afdeling Promenade en Beplantingen. Hij werkte samen met baron Georges Eugène Haussmann, die de leiding had over de enorme transformatie en verfraaiing van de stad Parijs. Alphand speelde een doorslaggevende rol in de ontwikkeling van openbaar groen in de Franse hoofdstad in de tweede helft van de 19de eeuw, waaronder het Parc des Buttes-Chaumont, het Parc Monceau, het Bois de Vincennes en de tuinen van de Champs Élysées. Hij werkte samen met landschapsarchitecten als Jean-Pierre Barillet-Deschamps en Edouard André. De parken zijn geïnspireerd op de Engelse landschapsstijl. Ze zijn onregelmatig en reproduceren de natuur in een geïdealiseerde visie, met kronkelende wandelpaden, fabrieken en kleine gebouwen geïnspireerd op verschillende tijdperken en met uitzichtpunten die doen denken aan schilderijen.

JEAN DELOGNE (1933-2014)

In de familiebloemenwinkel gelegen in Sint-Gillis hielp de jonge Jean Delogne zijn moeder met bloemencomposities. Na zijn studies in Brussel, volgt hij een speciale opleiding aan een botanische school in Somerset. Daarna maakt hij een grote studiereis en ontdekt het werk van Isame Noguchi in San Francisco, wat de richting van zijn carrière bepaalde. Van 1962 tot 1964 volgde hij een opleiding Ikebana in Japan aan de prestigieuze Sogetsu School. Na zijn terugkeer ontwerpt hij tot de jaren 1980 talrijke interieurs voor privéwo-

ningen, appartements- en kantoorgebouwen, waarbij hij zijn plantcomposities in het nieuwe interieurontwerp integreerde. In zijn tuin- en landschapsprojecten accentueert Delogne de robuustheid van de structuur met rotsformaties, vooral arduinen korsten. Zijn opdrachten worden diverser en internationaler. Hij wordt de landschapsarchitect en bloemontwerper voor de 2500ste verjaardag van het Perzische Rijk in Persepolis in 1971, wat hem internationale bekendheid opleverde. Van 1965 tot 1987 werkt Delogne samen met Claude Rebold (1935-2016). Voor kantoorgebouwen ontwierp hij inkomhallen, patio's en groene ruimtes: La Royale Belge, BBL Marnix, Generale Bank, FN Herstal, Banque NSM in Parijs, BP France, Swift in La Hulpe, Microsoft in Diegem, ... maar ook het Amalievhaven park in Kopenhagen, de Picasso tuin in Malaga, het Phoenix botanisch park in Nice, een jachthaven in Key Biscayne in Florida, luxe hotels in Tunesië, projecten in Zaïre, Ivoorkust, Saoedi-Arabië, het Landscape Masterplan voor Abuja, de nieuwe administratieve hoofdstad van Nigeria.

JACQUES WIRTZ (1924-2018)

Tot de realisaties van deze internationaal bekende Belgische landschapsarchitect behoren de Carrousel-tuinen vlakbij het Louvre in Parijs, de campus en tuin van de Universiteit van Antwerpen en de Koning Albert II-laan in Brussel. Zijn benadering kenmerkt zich door volumes die worden gestructureerd door hagen en gebogen lijnen, evenals een reeks gevarieerde sferen. Hij past zich aan de specifieke context van de site aan en verrijkt deze met originele en frisse creaties.

LOUIS-GUILLAUME LE ROY (1924-2012)

Nederlandse landschapsarchitect en kunstenaar, populair bij het maatschappelijk middenveld. Zijn werk wordt gekenmerkt door een uitgesproken aandacht voor ecologie en

een creatieve interactie tussen flora, fauna en mensen. Hij benadert de tuin als een complex, evoluerend ecosysteem. Hij is vooral bekend om het ontwerp van zijn 'Ecokathedraal' in Mildam (Nederland), die gedurende meerdere decennia voortdurend werd aangepast.

RENÉ PECHÈRE (1908-2002)

Deze eminente Belgische landschapsarchitect is de ontwerper van een groot aantal creaties, zowel in België (en in het bijzonder in Brussel) als in het buitenland. Zijn carrière nam een hoge vlucht na de Tweede Wereldoorlog. Hij ontwierp met name de openbare ruimten voor de Wereldtentoonstelling van 1958. Zijn geometrische stijl is kenmerkend voor zijn werk. Hij was een actief lid van het internationale wetenschappelijk comité van ICOMOS-IFLA (*International Federation of Landscape Architects*) en speelde een inspirerende rol in het Charter van Firenze (1982) over het behoud van historische tuinen.

DAN KILEY (1912-2004)

Deze Amerikaanse landschapsarchitect, die een vertegenwoordiger was van de modernistische stijl, was vooral actief na de Tweede Wereldoorlog. Hij heeft een groot aantal projecten ontworpen in de Verenigde Staten. Zijn werken worden gekenmerkt door geometrische lijnen. Hij ontwierp de tuin op de esplanade van La Défense in Parijs in 1978.

Redactiecomité

Jean-Marc Basyn, Okke Bogaerts, Paula Dumont, Valerie Orban en Cecilia Paredes.

Coördinatie dossier

Jean-Marc Basyn
Stephanie Van de Voorde (VUB)
Marylise Parein (VUB, urban)

Coördinatie iconografie

Jean-Marc Basyn en Julie Coppens

Auteurs/ redactionele medewerking

Jean-Marc Basyn, Iwein Baeyens, Ana Castillo, Lieven De Grootte, Tania De Schepper, Margaux Denys, Stijn Elsen, Waldo Galle, Erik Hendrickx, Michèle Kreutz, Harry Lelièvre, Catherine Leclercq, Charlotte Nys, Marylise Parein, Stephanie Van de Voorde, Manja Vanhaelen, Tom Verhofstadt, Ine Wouters

Eindredactie nederlands

Jean-Marc Basyn

Eindredactie frans

Jean-Marc Basyn en Valérie Orban

Vertaling

Oneliner, Linguanet

Nalezing

Suzanne Gillijns, Wim Kenis, Koenraad Raeymaekers, Coralie Smets en de leden van het redactiecomité

Vormgeving

Toast Confituur Studio

Ontwerper van de maquette

Polygraph

Druk

db Group.be

Verspreiding

Cindy De Brandt, Ilse Weemaels.
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Adam Paluch, Caroline Berckmans, Anne Buisseret, Alfred de Ville de Goyet, Helen Hermans, Marie-Françoise Plissart, Marie-Elisabeth Volckrick, B2Ai, Atelier Zone III, &bogdan, MAKER architecten, Origin Architecture & Engineering, A2M, VAI, CIVA, ING, ARCHistory, Documentatiecentrum urban, Brugis urban, Innoviris

Coördinatie publicaties

Cecilia Paredes

Verantwoordelijke uitgever

Sarah Lagrillière, adjunct directeur generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, 1000 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

Directie Kennis en Communicatie Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
editions@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij Urban.brussels.

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

035 - Lente 2021
Georges Houtstont en de ornamentenkoorts van de Belle Époque

036 - Herfst 2022
Stadsgezichten

037 - Herfst 2024
Objecten en collecties

038 - Lente 2025
Focus 1939-99

Lijst met afkortingen

ARA – Algemeen Rijksarchief van België
ARB – Académie royale de Belgique
CIVA – Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
SAB – Stadsarchief Brussel
UCL – Université Catholique de Louvain
ULB – Université Libre de Bruxelles
VAI – Vlaams Architectuurinstituut
VUB – Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2024/6860/012

Cette revue paraît également en Français sous le titre « Bruxelles Patrimoines ».

Alle artikels kunnen geraadpleegd worden op www.erfgoed.brussels

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van Erfgoed Brussel bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie.

Het nummer Focus 1939-99 wil het publiek bewust maken van het belang van ons recente erfgoed. Hoe kunnen we het behouden, de duurzame ontwikkeling ervan garanderen en de valorisatie ervan bevorderen? Dit zijn de belangrijkste vragen die aan bod komen in dit dossier, dat de nadruk legt op het erfgoedbeleid en het wetenschappelijk onderzoek dat dit "jonge" erfgoed de voorbije jaren in de kijker heeft gezet.

Sarah Lagrillière
Adjunct directeur generaal

U

20 €

ISBN 978-2-87584-219-0